

Maantiedettä naistutkimuksen käsittein¹

RITVA OJALEHTO

Suomen XX maantieteilijäpäivien ohjelmassa oli näiden perin traditionaalisina pysyneiden tapaamisten historiassa tänä vuonna ensimmäistä kertaa ryhmä, jossa käsiteltiin naistutkimusta maantieteessä. Tätä ennen on Suomessa naisnäkökulmaa maantieteessä ja alueellisessa tutkimuksessa pohdittu toukokuussa 1985 pidetyssä yhteispohjoismaisessa nainen–alue–yhteiskunta -seminaarissa. Seminaarin alustukset on julkaistu Tampereen yli-

opiston aluetieteen laitoksen julkaisusarjassa.

Seuraavien naistutkimussektiossa pidettyjen alustusten tarkoituksena oli toimia pohjutsuksena sektiossa käytävälle keskustelulle. Alustukset muodostavat yhdessä kokonaisuuden, jossa ensimmäisessä alustuksessa asetetaan naistutkimuksen käsittein joitain haasteita maantieteelliselle tutkimukselle ja toisessa alustuksessa selvitetään, miten maantiede pyrkii vastaamaan näihin haasteisiin. Kolmas alustus käsittelee naistutkimuksen ja kehitystutkimuksen välisiä yhteyksiä ja osoittaa naistutkimuksen välttämättömyyden maantieteessä.

¹ Artikkelin perustuu XX maantieteilijäpäivillä 9. 11. 1985 pidettyyn esitelmään.

Naistutkimussektiossa alustivat mm. kuvassa eturivissä olevat Ritva Ojalehto ja Seija Virkkala.

Tarkoitukseni on seuraavassa esittää naistutkimuksen käsittein joitakin haasteita maantieteelliselle tutkimukselle. Maantieteen tieteenä ymmärrän Harveyn mukaan seuraavasti: »Maantieteen tehtävä on kuvata ja analysoida niiden olosuhteiden (joko luontoperäisten tai ihmisten asettamien) alueellista distributiota, jotka muodostavat yhteiskunnallisen elämän uusintamisen materiaalsen perustan. Maantiede myös yrittää ymmärtää näiden olosuhteiden ja tietyn tuotantotavan puitteissa saavutetun yhteiskunnallisen elämän välisiä keskinäisiä yhteyksiä» (Harvey 1983: 189).

Harveyn määritelmä korostaa maantieteen tutkimuksen kohteena olevan juuri niiden olosuhteiden spatiaalinen distributio, mitkä mahdollistavat yhteiskunnallisen elämän reproduktion/transformaation. Ottaessaan mukaan yhteiskunnallisen elämän uusintamisen/muutoksen edellytysten tarkastelun tämä määritelmä antaa velvoituksen tarkastella maantieteellistä tutkimusta myös sukupuolispesifisti.

Naisen aseman tarkastelussa voidaan erottaa viisi tasoa. Ensinnäkin biologinen sukupuoli (engl. sex), biologinen naiseus, joka on samanlainen kaikkialla maailmassa.

Toiseksi patriarkaatti, jolla voidaan tässä yhteydessä ymmärtää yksinkertaistetusti isävaltaa, miesvaltaa tai sitä, että yhteiskuntaa hallitsevat rationaliteetit ovat maskuliinisia. (Barrettin mukaan patriarkaatin käsitteen nosi esille sosiologi Max Weber. Hän kuvasi sillä sellaista kotitalouden organisoitumisen erityismuotoa, jossa isä hallitsee laajan sukulais-

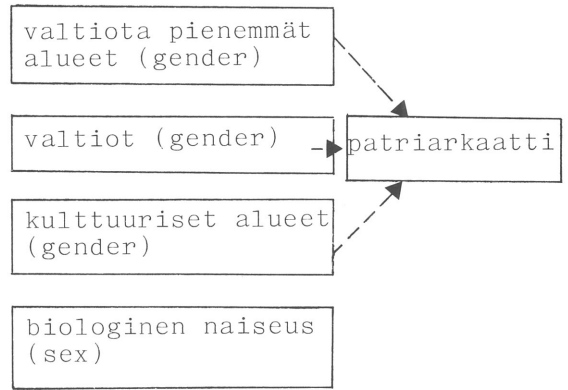
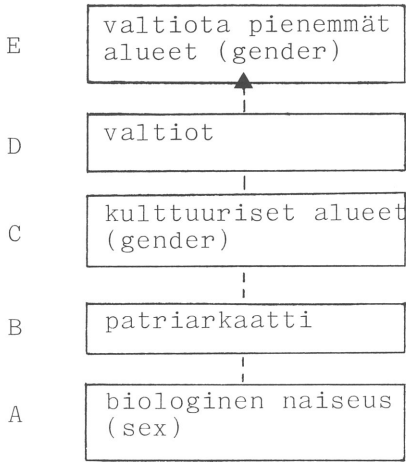
verkoston muita jäseniä ja kontrolloi kotitalouden tuotantoa). Patriarkaatti on nykyisin vallitseva lähes kaikkialla. Poikkeuksena lielee pieni matriarkaattiheimo Länsi-Afrikassa.

Kolmantena tasona erottuvat kulttuuriset alueet, joissa kulttuuriset erot ilmenevät eroina naisten asemassa, esimerkiksi islamilaiset ja protestanttiset alueet. Tähän tasoon voidaan yhdistää englanninkielinen käsite gender. Gender tarkoittaa, kuten Barrettin kirjan suomennoksen esipuheessa todetaan, ideologisesti, kulttuurisesti, yhteiskunnallisesti tai historiallisesti määräytynyttä sukupuolta. (Olkooppa sitten kyse miehestä tai naisesta). Edellä olevan määritelmän mukaisesti gender-käsite ei liity ainoastaan tässä esitettyyn aluetasoon, vaan myös seuraavassa esitettäviin kahteen pienempään aluetasoon.

Neljäntenä spatiaalisena tasona voidaan erottaa valtiollinen taso, jossa naisen aseman erilaisuudet määräytyvät valtiollisesti, valtiohistoriallisesti ja lainsäädännöllisesti. Valtion historiassa sota on saattanut mm. merkitä sitä, että naiset vastattuaan sodan aikana elintarvikehuollosta ym. tuotannonaloista, osallistuvat nyttemminkin enemmän tuotantoon ja työelämään kuin muualla.

Viidentenä tasona voidaan vielä erottaa valtion sisäiset alueelliset erot naisen asemassa: keskus/periferia-alueet, kehittyneet/kehittymättömät alueet, uskonnollisten lahojen vaikutusalueet, maatalous- ja kalastusyhteisöt jne.

Edelläoleva voidaan esittää seuraavanlaisena kuviona:

Tämän ylläolevan alueellisen tasoerottelun mukaan juuri patriarkaattitason mukaan ottaminen on naistutkimuksen haaste ja anti alueelliselle tutkimukselle. Kuitenkin tällaisena tämä esitys on virheellinen. Virheellinen se on siinä mielessä, että kuvion mukaan patriarkaattilla on ylihistoriallinen sisäinen olemus, joka ilmenee kulttuurisilla ja yhteiskunnallisilla tasoilla (B ilmenee C:n kautta D:ssä ja E:ssä, kuviossa katkoviiva).

Kuitenkaan patriarkaattia tällaisena ylihistoriallisena määreenä ei ole olemassa, vaan naisalistus konstituoituu so. muodostuu aina uudelleen ja uudelleen taloudellisina, kulttuurisina ja ideologisina käytäntöinä tiettyjen yhteiskunnallisten tuotantosuhteiden vallitessa. (Naisalistuksen syntymistä yhteydessä metsästäjä- ja keräilijäheimojen sosiaalis-taloudellisiin rakenteisiin on tutkinut mm. Maurice Godelier, 1981).

Näin ollen edellinen kuvio tuleekin esittää seuraavanlaisena:

Kuvio pyrkii osoittamaan, että yksilöinä toimimme yhteisöllisesti, yhteiskunnallisesti ja kulttuurisesti noudattaen sellaisia käytäntöjä, jotka ylläpitävät patriarkaalisia rakenteita.

Tämä naisalistuksen uusintaminen voidaan ymmärtää osin ideologiakäsitteen avulla. Ideologian voi ymmärtää kantavaksi voimaksi muutoksessa tai muuttumattomuudessa. Althusserin mukaan (Barrett 1985: 24) »yksittäiset subjektit rakentuvat ja uusiutuvat ideologisesti» tai edelleen Stuart Hallin mukaan (1983, 59) »Ideologia tarkoittaa niitä kaikkia yhteiskunnallisen ajattelun organisoituneita muotoja – eikä ainoastaan teoreettisen tiedon – vaan myös käytännöllisen tiedon, joiden kautta sosiaaliluokat ja ryhmät antavat mielen, merkityksen yhteiskunnan toimintatavoille.»

Ideologia-käsitteen avulla voidaan siis tarttua patriarkaattia ylläpitäviin käytäntöihin ja purkaa niitä auki tavoitteena kehittää valmiuksia toisenlaisiin käytäntöihin. Godelierin sanoin (1981: 17) »tulevaisuus ei ole koskaan täysin menneisyyden uusintamista, ja se mitä me löydämme menneisyydestä ei voi koskaan täysin sulkea eikä myöskään avata ovea tulevaisuuteen».

KIRJALLISUUS

Barrett, Michele (1985). *Nykyajan alistettu nainen*. Vastapaino, Tampere.
 Godelier, Maurice (1981). The origins of male domination. *New Left Review* 127.
 Hall, Stuart (1983). The problem of ideology – marxism without guarantees. Teoksessa Betty

Matthews (ed.): *Marx: a hundred years on*. Lawrence & Wishart. London.
 Harvey, David (1983). Geography. Teoksessa Bottomore Tom (ed.): *A dictionary of marxist thought*. Basil Blackwell. Oxford.